

Համար
արի-ից
1-ից
1-ից
Հոգորա-
հանդիս-
հանդիս-
հանդիս-

СВ.А.
—28

Ка
Дора
тиса
Рига
КН.

16

աներին,
անկի-
3—2

1. М.
Р. К.
1 50
1 80
2 —
3 50

1. М.
Р. К.
1 —
1 —
2 —

ХВ. Каз-
для те-
Одного
грий дел-
окрывает
и некото-

р. 76

П.

ՆՈՐ-ԴԱՐ

№ 222 ՏԱՄՆԵՒԹԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ Հինգշաբթի, 7 Դեկտեմբերի

1900

Հինգշաբթի, 7 Դեկտեմբերի ՏԱՄՆԵՒԹԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ № 222

Կարգը 10 րոպե, վեց ամիսը՝ 6 րոպե, երեք ամիսը՝ 3 ր. 50 կ.,
ամիսը՝ 1 ր., հատուկ 5 կ.,
Երկուսը գրում են թիֆլիսում միմյան խմբագրատանը:

Խմբագրության հասցեն՝ Тифлисъ, Редакция „Норъ Даръ“
կամ Tiflis, Rédaction „Nor-Dar“

Խմբագրությունը բաց է ամեն օր (բացի տոհմ օրերից) ժամը 9-ից
մինչև 2-ը: Ցայտարարությունները ընդունում են ամեն լեզուներով,
Ցայտարարությունները բառին 2 կ., լեզվաբանների համար կրկնապատկի:

ՆՈՐ-ԴԱՐ

(ՏԱՄՆԵՒԹԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ)

Քաղաքական-գրական ամենօրեայ թերթը 1901-ին կը հրատարակուի թիֆլիսում՝ նույն դիրքով և ծրագրով ամեն օր, բացի տոհմ օրերից:
«Նոր-Դար»-ի տարեկան գինն է 10 րոպե, վեց ամսուանը՝ 6 րոպե, երեք ամսուանը՝ 3 ր. 50 կ., թիֆլիսից դուրս՝ ամիսը 1 ր. 50 կ., հատուկ գուրսը՝ 7 կ., թիֆլիսում 5 կ.:
Բաժանորդը են գրում միմյան խմբագրատանը:
ԱՄՏԱՄԱՆՄԱՆԻ բաժանորդները վճարում են տարեկան 40 ֆրանկ:
Ցայտարարությունները ընդունում են և օտար լեզուներով բառը 2 կ., առաջին երեսունը՝ 4 կոպեկ:
Խմբագրատանը գտնվում է Կալիգոլիսկայա փողոց, տ. № 5:
Պոստով «Նոր-Դար»-ի հասցեն՝ Тифлисъ въ Редакціи «НОРЪ ДАРЪ» կամ Tiflis (Caucase), Rédaction du journal „Nor-Dar“.

ԲՈՎԱՆԻՍԿՈՒԹԻՒՆ
Առաջնությունը. — Հայոց մէջ
կտակներն և կտակողները:
Քրոնիկոն. — Լուրեր:
Մեզ գրում են. — Սոխաբաղից: Սէք
անգրագիտից: Մեզեղից:
Մամուլի շուրջը:
Մեր հերոսները
Քղթ ա կ ց ու թ ի ն ն եր. — Նա.
Խեղճարկաստանից, Նոր Ջուղա:
Քաղաքայկա. — Անդրիս: Հարաւա
կից Սֆրիկա:
Հեռագրի ընդեր:
Բանասիրական. — Կանանց վիճա-
կը հայ գրողներին: Երկրի մէջ:
Տեղեկատու:
Ցայտարարություններ:
Թիֆլիս, 6 դեկտեմբ. 1900 թ.
ՀԱՅՈՑ ՄԷՋ ԿՏԱՄՆԵՐՆ ԵՒ ԿՏԱ-
ԿՈՂՆԵՐԸ
—
Հայերը բարեկրթական նպա-

տակով՝ կտակներ անելու համար են վայելում և՛ օտար, գրա-
ցի ժողովուրդներին մէջ: Երեկ չէ,
որ միւսնող հարուստ կամ ունե-
ւոր հայը, մինչև անգամ չնշին
կարողութեան տէր հայը իւր
ազգին, եկեղեցուն, այս կամ այն
բարի նպատակով կտակ է թող-
նում մեռնելիս:
Կտակով բարեկրթութիւն անե-
լը հույց հայերի մէջ ընդունում
է, և այս վերջին դարումս բաւա-
կանին թուով հայեր են ծնունդ
ու մեռել, որոնք իրենց թողած
կտակով հաշակուել են:
Հայոց մէջ յայտնուող կտակ-
ների և այդ կտակները կտա-
կողների պատմութիւնը պէտք է
որ բաւականին հետաքրքրական
լինի և այդ կտակներին հետևան-

քը, արդիւնքը — խրատական:
Հատ հետևողական գնայինը, և-
թէ այստեղ մէջ բերելն ինչ
խակ մի քանի յայտնի կտակներ
բովանդակութիւնը և այդ կտակ-
ների մասին կատարուած գեղ-
ծումներն ու ծագած վէճերը: Ե-
թէ կան կտակներ, որոնք գործ
են դրուել, այլապէս իրականա-
ցուած են համաձայն կտակողնե-
րի, — կան և աւելի շատ կտակներ,
որոնք կորել, անհետացել են ու
երբէք չեն գործադրուել, և կտա-
կողները թողած գոյքը, մեծա-
մեծ գումարներն իրենց տոկոս-
ներով կուլ են գնացել մասնաւոր
անձերի որկորները կամ գործ են
դրուել կտակողի վերջին կամքի
հակառակ, այն ինչ կտակը կտակ
է ճանաչուած բացառապէս այն
դէպքում, երբ գործադրուում է
կտակողի վերջին կամքի համա-
ձայն:
Թողնենք և չբնենք այն հան-
գամանքը, թէ մեր մէջ մեռնող
հայը մահուանից առաջ բարե-
գործութիւն անելու ցանկութիւ-
նից է իւր կարողութիւնը կտա-
կում հայոց ազգին, եկեղեցուն,
միտքէ հաստատութեան, անհատի
— թէ՛ վաւաստութիւնից, միշտ
իրեն անունը յիշեցնել տալու ցա-
ւագարութեան հասցեւած ցան-
կութիւնից:
Կտակից մենք տեսնում ենք,
որ կտակողը բարի գործ է ու-
զում կատարած լինել և այդ բա-
րի գործը գլուխ բերելու համար

կտակում է իւր ունեցած գոյքը,
իւր կարողութիւնը:
Կարելի է այս կամ այն կտա-
կի մէջ կտակողի նպատակի հետ
չհամաձայնուել, չհամակել, գրե-
նել՝ որ կտակողը կարող էր ու-
րել աւելի լաւ նպատակի համար
կտակել իւր կարողութիւնը, բայց
մի բանի վրայ պէտք է իրենք
կտակ անողները կտակելիս ա-
մենից աւելի գգուշով ծածկե-
մտածեն. այդ այն է, թէ ինչ-
պէս և ինչ միջոցով կարելի է, ամեն
հանգամանքներ ի նկատի առած,
գլխաւորը և ապահովել կտակի
գործադրութիւնը:
Այլապէս կտակողը իւր տղի-
տութեամբ և անխորձութեամբ
միանգամայն երկու սխալմունքի
մէջ է ընկնում. նախ՝ աւելի լաւ
նպատակը թողած՝ հասարակ, ոչ
կարեւոր նպատակների նուիրում
է իւր կարողութիւնը, երկրորդ՝
կտակը չի կատարուում:
Հասկանալ և ըմբռնել, թէ ինչ
բանի և ինչ նպատակի համար
աւելի լաւ է կտակել սեպհական
կարողութիւնը, այդ կախուած է
կտակողի անձից, բնաւորութիւ-
նից, նրա մտքի և սրտի կրթու-
թիւնից և նրա մտքի ուղղութիւ-
նից, ինչպէս և նրան շրջապա-
տող խորհրդատուներից և հան-
գամանքներից:
Թէ ինչպէս պէտք է անել
կտակողը, որ երկրորդ սխալի մէջ
էլ չընկնի, այսինքն կտակը չը-

կատարուի, կարծում ենք, որ
կտակողը պէտք է ուսումնասիրել
մեր մէջ յայտնի կտակները և
կտակողների պատմութիւնը և
նրանց սխալներից օգտուի:
Դժբաղդաբար մեր մէջ կտա-
կողները բոլորն էլ իրենց շատ
խելօք են համարում և, երեւի
փառամոլութիւնից կուրացած,
չեն տեսնում, որ իրենք իրենց
կտակներով կրկնում են յայտնի
կտակողների սխալը:
Վերջիս Բագուում մի հարուստ
հայի կտակ յայտնուեցաւ, որի
մասին գովասանական թղթակ-
ցութիւններ տպուեցան և «Նոր-
Դար»-ի մէջ:
Բայց կարծում ենք, որ հաս-
կացողորէ մարդ կարող էր աւելի
նպատակաւորմար կտակ անել:
Բայց ամենից աւելի մեզ մտա-
ծութեան նիւթ տուեց վերջիս
նորոգ հանգուեցաւ Խորէն եպիս-
կոպոս Ստեփանէի կտակը:
Յամենայն դէպս հանգուեցաւ
Խորէն եպիսկոպոս իւր կտակով
ինքնուրոյն բան չի արել. նա
լատ ամենայնի հետեւել է մի ու-
րել՝ վաթսուական թուականնե-
րին յայտնի Սարգիս արքեպիս-
կոպոս Զաւականի կտակին:
Երկու հոգեւորականներն էլ ժո-
ղովրդի լուսաւորութեան գործին
են նուիրել կտակով մի օրոշ գու-
մար, երկուսն էլ կտակի գործա-
դրութիւնը թողել են հարիւր և
աւելի տարիներից յետոյ, երկու-

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ
ՀԱՅՈՑ ՎԵՋ ԿՏԱՄՆԵՐԻ
ԵՐԿՐԻ ՄԷՋ
ՅՕԴՈՒՄԵ ԻՐԻՏԵ ՎԵՍԵՆՈՎՍԿՈՒ
(Վ Ե Ղ Դ)
IV
Հայ գրողներն իրենց գրութեան
մէջ կիսակրթութեան մերթ խիտ կո-
միքան, մերթ խղճով և անբաղդ
տիպերի հետ դուրս են բերում և այն
ճշգրիտ նոր, գիտակցաբար դէպի ի
բնից վիճակը վերաբերող կանանց
տիպերը, որոնք չեն ուզում կրթութե-
ան դէպ խաղալ, Սուսանի, Յոպուի
կնոջ կամ Արտէն Գիմարեանի մօր նը-
ման ճշգրիտ էականը մնալ. նրանք
բուն կերպով համարում են եւրոպա-
կան լուսաւորութիւնը, ընդունում են
նրա ամենակենսական, էական և հա-
մակելի կողմերը: Ի հարկէ սկզբներում
այս նոր կանայք պէտք է բաւականի
ձանր կրել մղէին դուրսը սովորու-
թիւնների և այն նախապաշարմունքնե-
րի դէմ, որոնք տիրում էին շրջապատող
հասարակութեան մէջ: Սուսանի կանայի
«Ելի մէկ զոհ» պիէսի գլխաւոր հերոս-
ուհին՝ Սուսանի Սուրբաթովը, որ մտա-
ծող, զարգացած և դեռահաս օրերը է,
սիրահարուած է ու փափագում է ա-
մուսնանալ Միքայէլի հետ, որը կըր-

թուած և կուտուրական ձգտումներով
տողորած երիտասարդ է, բայց Անա-
նին ստիպուած է հրաժարուել նրա կի-
նը դառնալու յոյսից և ամուսնանալ մի
դատարկ, անբարոյական մարդու հետ:
Իսկ խոնարհելով իւր մօր կամքին, որն
սպառնում է նրան անիծել, եթէ իւր
խօսքից դուրս գայ. նա խուլ է մնում
իւր աղջկայ աղաչանքներին — չանբաղ-
դացնել իրեն և թող տալ գոնէ մենաս-
տան մտնել... Փաստ ապրի յետոյ նույն
հիգիւնակը «Ամուսնանալ» կոմիդիայի մէջ
ի դէմ Սարգիսի Սամսոնեանի, որ մի
նշանաւոր աստիճանաւորի կին է, ներ-
կայացնում է նոր շրջանի հայ կնոջ ար-
դէն առաւել լրացած և անբաղդացած
տիպը: Ամուսնանալով մի մարդու հետ,
որ սկզբում նրան համակելի է մարդա-
պէր էր թուում, բայց յետոյ, ամուսնա-
նալուց յետոյ, ակնյայտի կերպով տե-
սել էր, թէ իւր ամուսինը մի կատա-
րելի պաշտօնականի (կարիէրիստ) և
անպատկառ անառակի մէկն է եղել:
Բայց և այնպէս Սարգիսիտը կարողա-
նում է պահպանել սեպհական արժա-
նապատութեան գգացմունքը՝ չէ ընկ-
նում ամուսնու ազդեցութեան տակ, նրա
ստրուկը չէ դառնում, չէ կորցնում իւր
մտաւոր հարցասիրութիւնը և էստէտի-
կական ճաշակը, դարձում է, օրինակ,
նկարչութեամբ, չնայելով որ ամուսինն
ի հարկէ այդպիսի գրողներին դա-
տարկ բանը է համարում... Երբ կնոջ
համար չափազանց անտանելի է դառ-
նում ամուսնու հետ ապրելը և երբ հա-

մուսնում է, որ մարդն անամթաւաբ
դաւաճանում է իրեն և միևնոյն ժամա-
նակ իրաւունք է համարում վերաւորա-
կան խօսքեր ասել և համարեալ թէ տը-
նից դուրս անել երիտասարդ սպայ Ար-
տաշէս Արամեանին, որը կնոջ մանկա-
կան ընկերն էր, մտադրելով նրան թէ
ուզում է Սարգիսիտի հետ օրերային
կապ հաստատել, — կնոջ թողնում է ա-
մուսնու տունը, տեղափոխւում է մի ա-
ռանձին բնակարան և երազում է, թէ
կըր պէտք է պահապանել ազատէ ի-
րեն այդ տանի մարդու հետ կենակցե-
լու անհրաժեշտութիւնից, Բայց ազա-
տութիւն ձեռք բերելն այնքան էլ հեշտ
բան չէր. հիգիւնակը մեզ ցոյց կըտայ, թէ
ինչքան տանջանքներ, անպատկառութիւն
և անհանգիստ բոլորներ պէտք է տա-
նէր դժբաղդ կինը, մինչև որ յաջողու-
թեամբ միայն յաջողուէր — լուծել պա-
կը... Կինը խնդում է ամուսնուն, որ
համաձայնի ապահապանել տալու, իսկ
այժմ առ ժամանակ իրեն անցագիր տայ
առանձին ապրելու. Սամսոնեանը, ինքն
էլ հակառակ չէ ազատութեան, մասնա-
ւանդ որ ինքն էլ իւր ծրագրին ունի,
ուզում է պատկուել հարուստ և գեղե-
ցիկ այլի Վարդապետի հետ, — բայց
իւր միջնորդի միջոցով պայման է գը-
նում, որ Սարգիսիտը իւր վրայ առն-
լանցանքը և այս մտքով կազմուած
թուովին ստորագրէ: Երբ որ կնոջ վը-
րովում հրաժարում է այդ բանից,
ամուսինը, ցանկանալով վրէժխնդրի լի-
նել, պահանջում է, որ նա վերադառ-

նայ իւր մօտ, մինչև անգամ մարմնա-
ւոր իշխանութեան օգնութեանն է դի-
մում: Բայց այդ դեռ բաւական չէ —
ամբողջ հասարակութիւնն երես է դարձ-
նում Սարգիսիտից զայրացած, որ նա
ամուսնուց ջոկ է ապրում. ամեն բանի
մէջ նրան էին մեղաւոր ճանաչում: «Կա-
րծող եմ ես երջանակութեան մասին խօ-
սել, երբ ես բոլորից ատուած եմ, բո-
լորն արհամարհում են ինձ — բացակա-
նում է նա իւր սիրելի հեղինէ Անթա-
նում ընկերուհու հետ խօսելիս: «Երջա-
նիկ... Ախ, իմ սիրունիկս, եթէ միայն
այդ լինէր երջանակութիւնը... Ի՞նչ եր-
ջանիկ... Ամենից արհամարհում, աստ,
ամենից աշխից ընկած... Ի՞նչ եմ ես
հիմա ինկապէս. մի թշուառ կին, որ
հասարակաց կարծիքի առաջ կորցրել է
իւր անունը, իւր պատիւը...
Հեղինէ. Ո՛վ կը համարձակուի քո
պատուի վրայ մի օտուր անգամ ձգել:
Մարգարիտ. — Ամենքը, ամենքը,
թանկագին իմ հեղինէ, բացի քեզանից
և մի քանի բարեկամներից, ամենքը...
ամուսնանալով կնոջ վերադարձը մեր հա-
սարակութեան մէջ միայն ամօթն ու
անպատկառութիւն է... Վրաս այնպէս են
նայում, կարծես մի մահապարտ լինիմ.
Համարեալ ոչ ոք չի էլ ուզում հետս խօ-
սել... Ե. Ինչէլ, ի՞նչ եմ արել, ի՞նչ յան-
ցանք եմ գործել... Ես թողել եմ ա-
մուսնուս, որի հետ ապրելն ինձ ան-
տանելի էր... Նա ինքը շատ ուրախ է,
որ ազատուեցաւ ինձանից, նա երջանիկ
ապրում էր իւր համար... Նա հասարա-

կութեան կողմից վայելում է յարգանք,
պատիւ, մեծարանք... Նրա առաջ բաց
են ամենից գեղեցիկ... Իսկ ես քանի որ
կենդանի եմ, քանի չունչս քանդուած է,
պէտք է տանջուի, շարունակ տան-
ջուի, ամենից արհամարհում... Ախ,
Պիլոյ վերջանում է և մենք չենք ի-
մանում, թէ ինչպէս վերջացան Սար-
գիսիտի և նրա կողմնակից անձերի
շանքերը, որոնց նպատակն էր կնոջ ի-
րաւունքները պաշտպանել և Սամսոնեա-
նին դիմադրել: Մահ կամ ազատու-
թիւն» գրում է Սարգիսիտը վերջին
պարտաւածին, գիտենալով որ ամուսնու
մօտ յառնալ յամենայն դէպս անկարող
էր — մենք հաստատապէս չենք կարող
ասել, թէ ինչ է սպասում ապագայում
անբաղդ կնոջը, որին կենանք այդքան
քիչ միջոցութիւն էր տուել...
Սարգիսիտի ընկերուհին, Հեղինէ Ան-
թանումը, նոյնպէս մեր ուշադրութիւնն
է գրաւում. նա խելօք և զարգացած,
դեռահաս գիւղական վարժուհի է, որ
իւր կոչումով այնքան յափշտակուած է,
որ մեծ ոգեւորութեամբ պատում է իւր
դպրոցի մասին... Այն, ուսումնասիրա-
նայող ես իմ տեղում եմ, այնտեղ ես
դպրոց եմ, թէ արդարեւ գործ եմ կա-
տարում. ես իմ պաշտօնիս վստահութիւնը
դաստատում մէջ եմ միայն հասկանալով...
Ախ, Սարգիսիտը, երբ ես կանգնած
եմ երեսուն-քառասուն աշակերտների ա-
ռաջ, երբ նրանց վառվառ աչքերն ինձ
են նայում, նրանց ուշքն ու միտքն ինձ
վրայ է դարձած, երբ հարց ու փորձ

Դր. Բեդեկեան

Типографія А. И. Петрова Голов. пр., № 12 Телефонъ 387